

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

19037

891.99

B-14

891.99

Մ Ե Է

140

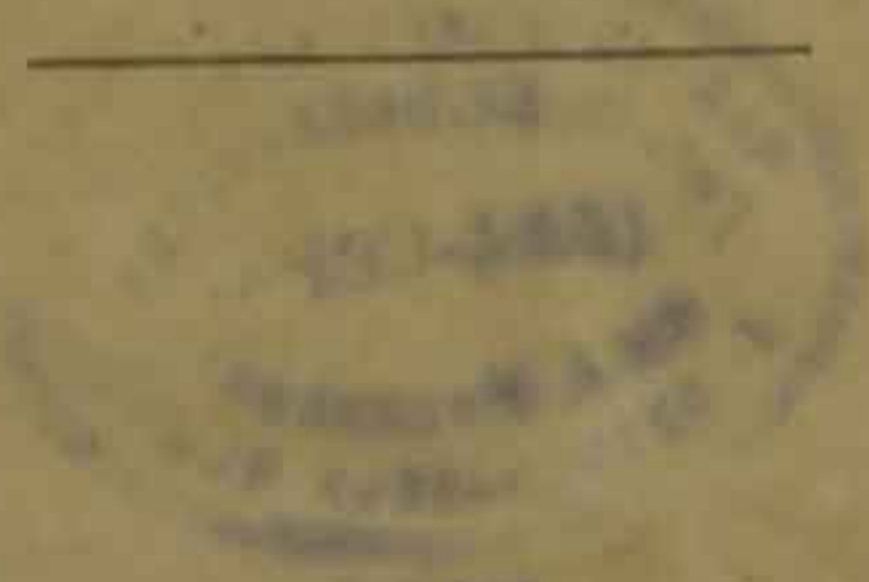
R-14

ԻՆՏԵՆՏԻՎ ՆՈՒՅՆՈՒԹՅՈՒՆ:

Շ ա ը ա դ ը հ ց

687
1739

ՈՒՐԱԿԱՆԻ ԳԻՆՈՐԳԻ ԻՍԿԱՆՈՒԹՅԱՆ

ԹԻՖԼԻՍ:

1866:

891.99
R-14

4435

4828

41

2003

47.
ՀԱՆԳՈՒՅՆԵՆ, ՅՈՎ, ՀԱՆՆԻՍ ՄԿՐՏՉԵԼՆ

ՍԵՅԵԳՆԵՆԵՐ

Ամուսնացի և քաղցր յիշատակին

ՄՆԻՆԲՆԵՐՈՎ, ՆՈՒԻՐՈՒՄԷ՛

ՀԵՂԻՆԵՐ՝

Մեր այժմեան օրերի մէջ մի սովորական բան է դարձել բարեկամութիւնը համարել տեսական բարեկամութեան ծնունդ, և համարեա շատերը մարդիկներից անդրադարձաբար տայիսն միմեանց այս անունը կամ պարզմտութենով և կամ այս կոչման տակ պատրուակելով իւրեանց անձնական զազանի նորատակները:

Չինի թէ այժմ քո ազնիւ հոգին և պայծառ սիրտը ձգնն յանկարծ այս իմ տուած կոչման վերայ արհամարհ հայեացք, այն տեսակ համարելով, այլ ինչպէս սիրումէիր ամենայն բան քննել ճշմարտութեամբ լուսի տակ, բարեհաճիր դարձնել սորա վերա կրքերից ազատ քո ուշադրութիւնը, և կտեսնես, որ յառաջացած է սա ոչ թէ անընտրողութենից կամ զիշերային խաւար մտածմունքներից, այլ ինչպէս վերտառութիւն հանած մտաց խղճի անաչառ վճռահատութենից, որովհետև փոքր ի շատէ լսելով իմաստասէրների արդար ձայնը, ուսել եմ ճանաչել ճշմարիտ բարեկամութեան յարգ ու պատիւը:

Չունինք սորանից լաւ կոչում մարդկութեան սեփական քեզ նուիրելի, պատճառ որ սորանից վեհ է դատում միայն բարի անունը, որ անհամարձակելի է տալ մահկանացուներին, և Մատուածային Աւուցչի խօսքերին համեմատ, պահումէ ինչպէս միակ յատկութիւն և իսկական բաժին երկրպագելի բնութեան համար: (Մատ. ԺԹ. 16: Մարկ. Ժ, 18: Ղուկ. ԺԸ, 18):

Աարծեմ բոլոր ընթերցողները, որոնց փոքր ի շատէ ծանօթ էիր հեռուից և մօտից, կհամաձայնեն ի խոսքերին, նախ և առաջ տեսնելով քո համեաա քաղաքավարութիւնը և քաղցր ընթացքը վճռահատել էի իմ նուազ դատողութենով կոչել քեզ մարդ, որ շատ թանկագին և հազուադիւտ բան է այս աշխարհումը, այսինքն վարվել ամենայն գործի մէջ ինչպէս մարդ առանց ամօթով մնալու խղճի լուսաւոր քննութեան առաջ, հասկանալ մարդկութեան պատիւը և ազատ բնութիւնը և վճռողաբար ասեմ ճանաչելով կեանքի բարձր խորհուրդը գործ դնել նորան այս աշխարհում արդարապէս, և ստանալ մի անմահական անուն, յետոյ վայելելով քո սակաւօրեայ սէրը, երկար ժամերով հոգեկան հաղորդութենից քո բարի զխաւարութիւններին ծանօթանալով, աւելորդ համարեցինք սորա վերա յաւելացնել և բարեկամ անունը, որով ստացաւ լրութիւն քո վերտառութիւնը, ցանկալի, այն է մարդ գործ դնող միշտ դէպի բարին իւր կամքը:

Հարկաւոր է սյստեղ խոստովանել ճշմարտապէս, դու թէ եւ մկրտված չէիր ուսման պաշտելի աւագանի մէջ, բայց Մեծ-թիւնը աւսած ձեռքով պարզեւել էր քեզ իւր ձիրքերը, նորա-նից ստացել էիր մի լուսաւոր դաղախար և առողջադաս միտք, յայտնի են քո գրութիւնները մասնաւորապէս մեր ազգի մէջ, որոնցով աշխատում էիր իրրեւ ազգութեան բարեկամ: Անմաստ-նայի են Վո խրատաստական խօսքեր, և կարողութեան շափով դործակատարութիւնը ուսումնականներին թէ տալու պատճառով, որոնք բրանում են գիշեր և ցերեկ սյստեղ հայրենիքի ար-խուր վէրքերը, և սյստեղ երեւում էիր ինչպէս բարի կամեցող հայրենիքի, և ի վերջոյ ճշտ խնայած երբէք Վո յետին նաքա-րակիտը ձգել ողորմութեան դանձանակի մէջ, սրբել կամելով կարօտ եզրօր աչքից նեղութեան արտասուքը և այս տեսակ միջոցներով հանդիսանում էիր մարդկութեան բարեկամ:

Եյս տեսակ մարդ Վեղ ճանաչելով յոյս ունէի երկար վայելել Վո բարեկամական սէրը, և տեսանել շատ աղգօղուտ դործեր Վո ձեռից առաջացած, չկարծելով ամենեփն թէ անողորմ Պարկեան քոյրերը (1) հաստատել են իւրեանց մտքով անդատ-նայի վճռով քառասուն և երկու ամեայ կարծ ժամանակում կատարել քո ցանկալի ծննդեան, արգիւնարեր կեանքի և տրխ-րալի մահուան հանդէսը:

Թողեց մահը անկասար քո խորհուրդները և ծածկեց նո-ցա հողի տակ, մահը որի հետ երկար վարեցի մտաւոր բանա-կառութիւն քո վախճանի պատճառով, նա իմ սրտի ցաւը յա-ւելացնելու համար կամելով հաստատել խօսքով իւր բռնակալ Տէրութիւնը, ցոյց տուեց ինձ վորձով աշխարհում ինչպէս մի բաղմաղէտ թատրոնի մէջ, սմենայն կեանք ենթարկված իւր իշխանութեանը, միայն յաղթվեցաւ նա առաքինութեան ա-նունից, որ խլեց նորա գէնքերը:

Եհա նոյն իսկ վիճարանութիւնը նորա հետ ընծայում էմ Վո յարդելի անուանը, և այն ոչ թէ առանց խորհրդի, առա-

(1) Առքա ինչպէս կարծուակեն բանաստեղծները երեք բոյր են, Ալթէ, Աքէսիս և Ետրոպէ, դասերը երերոսի և գի-շերի: Աոցանից միւր պատրաստում էր աղէկատը թելը մանե-լու, միւր պտուտում էր իլիլը, իսկ երրորդը կարում էր մկրտում, մանած թելը, սյսինքն առտուածուհիներ, ծննդեան, կեանքի և մահուան:

քինի մարդիկ առնելով իւրեանց ձեռքը այս իմ փոքրիկ աշխա-
 առութիւնը, ինչպէս մի բանաստեղծութեան կաթիլ, թող մի-
 թարվին տեսնելով իւրեանց անմահութիւնը, իսկ վատասիրտ-
 ները, որոնք մինչև ցայսօր փոխել են առաքինութենից դժուար-
 բախիս և անսկզկունալի համարելով նորա ճանապարհը, տեսնե-
 լով առանց առաքինութեան իւրեանց կեանքը խաղալիք դար-
 ձած մահուան ձեռքով, որ ամենայն օր սպառնալիքներ է ար-
 ձակում նոցա վերայ, ինչպէս ասումէ Ճշմարտասոս Պատմիչը
 ,նոցա կեանքը ամենայն հողմից շարժվումէ և ամենայն բա-
 նից դողումէ կենդանութեան ժամանակ, և մահից յետոյ դէպի
 անգիւտ կորուստը պէտքէ ուղարկէ անշուշտ՝ (Աղիշէ, Ար-
 դանանց պատմ. բ. գիրք), կարելի է զարհուրեն և գիմեն վազէ-
 վազ առաքինութեան գրօշակի տակ, այնտեղ ապահովացնե-
 լով իւրեանց կեանքը:

Վո խղճալի գերդաստանը, որի աչքերից անբապառելի է
 արտասուքի բղխուածքը, թող սրբէ այսուհետև իւր աչքերի
 արտասուքը սորա թերթերով, որոնց վերա, Առաքինի բարե-
 կամ, ինչպէս մի պարզ հայելի մէջ, տեսնումէ քո մահը ան-
 մահութեան պատճառ, թշուառութեան վերջ և երջանկու-
 թեան սկիզբն, տեղափոխութիւն այս անցաւոր ցաւալի կեան-
 քից, դէպի անվախճան և անցաւ կեանքը:

Եթէ առաքինիները կարող են համարել այս իմ նուազ
 աշխատութիւնը ցնծութիւն իւրեանց մաքուր սրտերին, առա-
 քինութենից յետ քաշվածները ուղղութեան միջոց, Վո ցաւա-
 լի ամուսինը և սզազդեաց զաւակները միթիթարութեան պատ-
 ճառ, եկ և դու ներողամտութեան արժանացնելով ընդունիր
 սերան իբրև բարեկամական սիրոյ վերջին վճար, որովհետև ըն-
 արեալներից մինի ասածի պէս. ,արծաթ և ոսկի չունիմ, բայց
 ինչ որ ունիմ տալիս եմ քեզ անխնայաբար՝ (Վործք Առաք.
 դ. 8.) նա մանաւանդ այն տեսակ ունայն ընծաներին անկա-
 րօտ է Վո ազնիւ բնութիւնը:

Հանգիր բարեաւ, յաւերժացած բարեկամ, թող Վո վեհ
 հոգին զմայլէ, վայելէ և ուրախանայ երկնքի անսահման տա-
 րածութեան մէջ ազատաբար թռչելով մարմնեղէն բանտից ար-
 ձակված, և հաղորդ լինելով անտես և անլու բարութիւննե-
 րին օրհնէ վերին Տեսչութեան պաշտելի անունը, իսկ Վո մար-
 մինը մահուան ձմեռնային սառնութենից հարկադրված, մնայ
 ապահով սերմանված Հասաակաց Մօր արդանդում մինչև պատ-
 րաստված կեանքի անանց մշտնջենաւորութեան դարունը:

ՀԵՂԻՆԵՆ:

Չիմացած մահը մահ է, իսկ իմացած մահը անմահութիւն:

(Աղիչի Ա. արդան. Պատմ. բ. գիրք)

Ժանտ թևերով ամենայն տեղ համարձակ
 Այս աշխարհում թռչումես միշտ անդադար,
 Արնձրուադէմ քո երեսից երբէք փակ
 Չէ տեսնված ամենեին տեղ յարմար:

Միօրինակ բաց է կարծես քո առաջ
 Մուրացկանի աղքատ խորձիթի աւեր դուռ,
 Եւ վեհապանձ կիսաշխարհի Տիրող բաջ
 Քեզ չէ դընում արգելք իւր նիգ հաստամուր:

Երբ միանգամ Աշխարհաստեղծ Պոյութիւն
 Խորտակելով թըշնամիի չար նախանձ,
 Քեզ նուիրեց անվանելի զօրութիւն.
 Այսուհետեւ չէ կարելի դընել սանձ:

Նորան պատկառ է մընում միշտ և հնազանդ
 Մեր հինաւուրց լայնատարած Օվկիան,
 Իւր կատաղի ալիքներով անվըկանդ
 Նա չէ լինում ամենեին քեզ խափան:

Չէ մարտընչիլ Նորա խօսքի հետ անսուտ
 Ալէզարդար ամպաժաման Արարատ.
 Ուրեմն և նա ամենեին չունի փոյթ
 Քո բռնակալ օրէնքի հետ վարել դատ:

Թէ ծեր Ատլանդ խորութենով ահագին
 Եւ սէգ Ալպեանք ամբարտաւան զագաթով,
 Չեն կարանում սանձել քո թափ դառնագին
 Ընդդէմ կալ քեզ չէ յանդրգնիլ և ոչ ով:

Ուրեմն չէ զարմանք. ամէն ժամանակ
 Անգութ որսորդ, բաց է քեզ լայն ճանապարհ,
 Երկրնքի տակ ամենայն տեղ միշտ արձակ,
 Հաստատել ես քո իրաւունք տիրաբար:

Նուաձված են քո բռնութեան կամքի տակ
 Պերձ երկրուհիք, թէև հինգ քոյր միաբան,
 Մինչև ցայսօր չեն քո կարգին հակառակ
 Աշխարհակուլ մարդախոշոշ դու տիրան:

Քանի զոհեր առել է քեզ գեղեցիկ
 Բազմահանձար լայնախորհուրդ Ավրուպա,

Օւր թափեցին երկու Վանդէսք վերջին ճիգ
Հարստութեամբ գրաւել քո սիրտ անըզայ:
Երովդէսեան անգութ սրբից էր ազատ
Մեծ Ազիպսէ, անկեղծ պարծանք աշխարհի,
Մնումէ քեզ և նա հնազանդ անընդհատ
Ընց է կացել հազարաւոր շատ տարի:
Մեծավաստակ բըրտինք և ջանք դըրեց գործ
Որոնելով մինչև գտաւ նոր աշխարհ,
Հըռչակելի Աղումբի աչք բազմափորձ,
Իայց և այն տեղ քո հարուածքին չըկայ ձար:
Միահեծան քո տէրութեան ենթարկված
Նա միայն չէ, որ չէ տեսել դեռ արև,
Եւլ անողորք քո խըստութիւն քարացած
Մեծ զարմանքի է միշտ արժան արդարև:
Ոչ փառք, պատիւ, հարստութիւն բազմազանձ,
Գեղեցկութիւն չընաշխարհիկ, ոչ Հանձար,
Քո առաջև երբէք դատվում չեն անյանց
Չեն կարանում քո դէմ գրանել մի հնար:
Յոյս դընելով կեանքի առոյգ օրերին
Ընց է կացնում իւր ժամանակ մարդ ուրախ,
Թաղված է միշտ ուրախութեան մէջ խորին
Ըմենեին չէ մտածում հանել ախ:
Նեղ է թուում նորան կեանքի այս շրջան
Զանք է դընում, թափում բըրտինք իւր վերջին,
Չեռք բերել փառք, ունայն պատիւ, և Արեղեան
Եռատաձեռն յաջողութիւն երկրային:
Չէ մըտածում այն միջոցին քո անուն
Քո վեստ անուն երեքտառեան բըռնակալ,
Եհա յանկարծ հաստատումես աննրկուն
Ընակեկալ ժամում նորան այց գընալ:
Տեսնումէ նա պատրուակի տակ քո սուր,
Գըժոխային քո սեաւ երես թունայի,
Պամենումէ քեզնից փախչել թագթագուր
Եի դառնացած ժամ տխրագին, սոսկալի:
Չէ կամենում պարզել անգօր իւր շրթունք,
Քարեաւ մընա՞ ասել երկրին սիրաբար,
Տըխուր աչքեր անձրևումեն արտասուք . . .
Եհ կըտըրվեց նորա շընչի տուր և առ:

7
„Բարձրեալ Ստեղծչի ձեռից պատուեալ Արարած,
Ինչի այսպէս քայքայեցիր քո վիճակ,
Շտապար գընալ բոլոր տշխարհ մոռացած,
Այլ ուղարկեց քեզ մօտ այս խիստ հրաւիրակ:
Աեանք մաշեցիր ձեռք բերել փառք և պատիւ,
Ոսկի, արծաթ և շատ հարուստ մըթերներ,
Գործ գըրեցիր ամէն միջոց անազնիւ,
Այժմ թողար և գնացիր, ասա է՞ր:“

— Ինչ ես բացում, գիտեմ կասես, իմ բերան,
„Յայտնի չէ քեզ մահուան արարքը անդուժ.
„Նա ամէնի, թէ վաղ և թէ անագան,
„Աարծեմ կեանքին պէտք է դնէ խոչ և խուժ:“

Սա չէ միայն քո որս, ժանտախտ մարդկութեան,
Թէ երկարեմ քո հետ իմ վէճ անօգուտ,
Շատ եմ կարող բերել այս տեղ երևան
Քո խիստ գործեր միջոցներում մօտալուտ:

Նա, որ ունի բընութենից ընդունած
Գեղեցկութեան զարմանալի պերճ շընորհ,
Որի ծոցում կարծես գըրվումէ ծածկած
Մարդի գերող, սիրոյ բովեր բիւրաւոր:
Քանի սըրտեր ունի կոխած իւր սըրտից,
Որ մարդկութեան նորան չէ տալ յարգ խոնարհ,
Եման է նա շնորհի, սիրոյ վեհամբիժ
Աարծեմ ատել նորան ոչ ոք չէ յօժար,

Բայց միայն դու ամենեցուն ատելի,
Դու ես նորան ատում մարդկան կարգի մէջ,
Նորա փափուկ անզոյգ մարմնին փարելի
Վ իճակումես բընակութիւն երկիր գէճ:

Մարգարտանման արտասուքի կաթիլներ,
Որ քարերին կճայթեցնէ, քո առաջ,
Թափումէ նա սուգ կարգալով և երեր
Ողորումէ քեզի ձայնով քաղցրաւաչ:

Այլ ինչ, կարող է նա արդեօք հասանել
Իւր ցանկալի նըպատակին, կասեմ ոչ,
Վ լրէժխընդիր քո դառնութիւնը կարծել
Նւ կատաղի արշաւանքիդ գընել խոչ:

Ողորանաց խօսքերը դեռ բերանում
Նըրբ կարծումէ սիրտըդ շարժել ապառաժ

Ահա նորա քրնքոյչ չը. քնաղ իրանում
Չըկայ հոգի . . . դու տեսնելով կասես վաչ:
Չը. քնաղագեղ, սիրուն բընութիւն, միշտ պաշտած
Ուր է նախկին քո պերճութիւն սիդածէմ,
Վըրված ես լուռ, ինչպէս անբան արարած,
Չըկայ նըշմար վարթամութեանդ վսեմ:
Ինչ պատահեց, այս ինչ տեսակ անցք տխուր,
Ով կարացաւ քեզ յանդըգնել, սիրասուն,
Այս աշխարհում գտանվումէ, ասան ուր
Մարդ, որ մընայ քո խօսքերից աննրկուն:
— «Վու չունիս այժմ խօսք, որ ինձ տաս պատասխան,
Իայց արժան է կըշուադատել մարդկապէս
Նա է միայն քեզ հետ կուռել բաւական,
Որին «Օրհաս», են անուանում դըժնետես:»
Սորանք երկուքը չեն միայն գանգատող
Վո ընթացքից, դու մարդկութեան միակ ահ,
Տեղ չես թողնում, մտանումես ինչպէս գող.
Յագուրդ չունի քո ցանկութիւնը ազահ:
Որին չունի ոչ մի բանի կասկածանք
Վըժուարութեանց հետ մաքառող վեհ Հանձար,
Թող տայ մտքին, որքան կամի չարչարանք,
Տուած վէրքիդ չէ կարանում գըտնել ճար:
Մաշումէ նա շատ գիշերներ, թող ցերեկ
Վըննել երկիր, մինչև անգամ և երկինք,
Այլ քո գալին ըղգուշանալ ոչ երբէք
Նա չէ կարող, թէև թափէ շատ քրտինք:
Սարժ վերջացնեմ քեզ հետ իմ խօսք անհրաժեշտ
Այսքան բանիս կամենալով տալ գումար,
Շատ գործ դըրի վարենթաղիդ, բութ և շեշտ
Չը վերջացաւ դեռ մեր հաշիւ և համար:
Աղքատ և ճոխ, հէգ անբընակ, վանատուր,
Հանձարաւոր, և գըռեհիկ ուամկալար,
Անբաժ գեղնց և շնորհադէմ միշտ տխուր
Իւրեանց կեանքը տամեն քեզի իբր աւար:
Ուրեմըն քո ձեռից չըկայ կեանք անդորր
Ոչ մի տեղում, ոչ մի օրեր և հասակ.
Այս աշխարհում քո Օրէնքին գըլխակոր
Անթարկված է ամէն ծընունդ և վիճակ:

Բայց կան մարդիկ, որոնց օրեր պարզ վըճիտ
Չէ մըթացնում քո երկիւղի սարսափանք,
Միայն նորանք չեն թառանչում խիտ առ խիտ
Չեն նուիրում քեզ նզովքի արձագանգ:

Կարծեմ քեզի ցանկալի է իմանալ,
Ո՞վ են իրանք, որ յարձակվես մաղձուոված,
„Ժամանակ է բոլոր թողնել և գընալ:“
Եսես նոցա սովորական քո յօդուած:

Չէ, կաց մի փոքր, մի բշտապիր, կասեմ քեզ,
Նորանք բընաւ քո զէնքերից չեն տաստաստ,
Բայց է նորանց կեանքի անվերջ ասպարէզ,
Իսկ գերեզման նորանց համար առագաստ:

Գու ոչ մինին չես գըտնելու նորանցից
Իւր օրերում կեանքի խորհուրդ մոռացած,
Վո բընութեան ծանօթ են միշտ թունալից
Եւ նորա դէմ ունին հընար պատրաստած:

Գու չես տեսնիլ այցելութեան միջոցում
Եշխարհային քընով նորանց թըմրացած,
Ոչ գեղեցիկ պիղծ Եստղիկի զիրգ ծոցում,
Ոչ Բաքոսեան տաճարի մէջ դայկացած:

Չէ գըրաւում նորանց սըրտեր ունայն փառք
Ոչ գովութիւն, և ոչ թէ գեղ վաղանցուկ,
Հարուստ դանձուց ամենեին չեն տամ յարգ
Եւ անցաւոր այս աշխարհի կեանքին շուք:

Եռաքինի մարդիկն են այս, լըսիր լաւ.
Երհամարհ է նորանց աչքում ամէն բան,
Բայց միմիայն ազնիւ գործեր և համբաւ
Նորանց համար են մըխիթար եղական:

Չեն զարհուրում դըժոխային քո դէմքից,
Ճանաչումեն քեզի վաղուց, թէ գընաս
Եյցելութիւն, քեզ կընդունեն, քո ձեռքից
Օէնքը խըլել ունին միջոց ձեռընհաս:

Նորանց համար վերջացնումես կեանք թշուառ,
Եղատումես աշխարհային հոգսերից,
Ունեն այլ կեանք անհոգ, անցաւ և անձառ,
Որ չես կարող խըլել երբէք նորանցից:

Օ, որ օրինակ կարելի է պարծենաս,
Եյլ տեղերում տըկարամիտ մարդկանց մօտ,

Լուր տարածես արշաւելով վաղէվաղ
 Շուտ հաղորդես սովորական արխուր բով:
 Սասես գիտեմ, Հաշտարխանից առեցի
 Խեղճ Սայաթնեան Յովհաննէսի ազնիւ կեանք,
 Նորա մարմին անյազ երկրին տարեցի,
 Տալից յետոյ շատ դառնագին չարչարանք:
 Տրտմութեան մէջ թողի նորա դերդաստան,
 Իսկ ազգասէր վեհ խորհուրդներ անկատար,
 Տարեց իւր հետ նա խորափետ գերեզման,
 Ար լըլսացնել չունի միջոց այլ յարմար:
 Ճըշմարիտ է, մեր սրբանրին տուիր զարկ,
 Մեզ զըրկելով բարեկամից պատուելի,
 Արին բոլոր մարդկութիւնը տամէր յարդ,
 Իսկ համեստ կեանք ամենեցուն սիրելի:
 Բայց խնացիր, նորա վերայ յաղթող չես,
 Քո զէնքերից նա չէ դըրված նըշաւակ.
 Քանի բաց է մեզ այս կեանքի ասպարէզ
 Անմահ է միշտ նորա քաղցրիկ յիշատակ:

Աւրար. ԳՎԶՈՐԳ ԲԱՆԱՆԹԱՐԱՆԵ

(„Հայկական Աշխարհ“ օրագրից, 1865, № 9):

